

Martina Smodiš, Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer

Mentorica: Lilijana Fijavž

ŽIVIM, SAMO ŽIVIM

Letos smo se ob predloženih delih Noč v Evropi in Džehenem mladi cankarjevci postavili na mejo med živečim in preživetim, med že doživetim in preživelim ter neizkušenim in neučakanim. Skozi zgodbe junakov smo spoznavali njihove stiske v danem okolju in kako (če sploh) se z njimi soočajo, medtem ko življenje beži mimo njih, oni pa ga na vse pretege skušajo ujeti; se premakniti naprej do cilja, ki pa niti njim samim ni točno jasen.

Obe deli sta si oblikovno zelo podobni, saj gre za preplet kratkih zgodb, ki se na koncu med sabo bolj ali manj povežejo, kar nakazuje na to, kako majhen je svet in posameznik v njem, pa najsi gre za slovensko okolje ali širni beli svet. Oba avtorja sta novodekadentna ustvarjalca, ki se ne držita togih okvirjev, temveč se kratke zgodbe prevesijo tudi v novele, te se združijo v roman z nedoločljivim koncem. Tako Čater kot Glavanova slikata intimne zgodbe ljudi, posameznikov, takih, kot jih ponuja vsakdan, vendar težo pripovedi oba zmanjšujeta z literarnimi sredstvi. V Džehenemu se to kaže v ironiji in sarkazmu brezdomskega pripovedovalca, ki se najprej skriva za Sejovo perspektivo, potem pa se čedalje bolj razkriva. V Noči v Evropi avtorica s humorjem, z dialogi in notranjimi monologi protagonistov subjektivno prikazuje svet ljudi, ki so v procesu iniciacije na meji med mladostništvom in odraslostjo ter na poti odkrivajo sebe in druge ter ovržejo ali potrdijo marsikateri stereotip, predvsem pa hočemo samoosmišljanje preko sebe ali svojih odnosov z drugimi. Ne manjka jim življenjskega elana, potujejo, da bi našli smisel vsega, kar jih obdaja, a včasih neuspešno. V nasprotju z njimi so Čatrovi nosilci zgodb že živi in preživeli marsikaj. Življenje jih je pretreslo iz političnih ali družbenih razlogov in jih pahnilo v pekel, ki je, kot ugotovi Leja, globalna zadeva, doživijo ga vsi, vsak na svoj način. Zaradi svoje nezmožnosti prilagoditve pa velikokrat zastanejo na mestu, saj so »kot riba na suhem« nezmožni prilagoditve, in to jih počasi vodi v propad. S človekom, ki je na robu družbe in se poizkuša iztrgati iz stigmatiziranega okolja, postati nekaj več v ciklu povprečnosti, se je ukvarjal že Flaubert v Gospe Bovary in na koncu prišel do istega sklepa: Če se na vsak način poskušaš rešiti danega in ne sprejmeš situacije ter iz nje potegneš najboljšo, boš propadel. Generacijski in doživljajski razkol med obema romanoma predstavlja tudi vloga besede. V Noči v Evropi je jezik tisto, kar mlade povezuje na vlaku, preko njega izrazijo želje, počutje, mnenje (velikokrat burno), dejanja so v majhnosti prostora in okviru časa manj pomembna, zreducirana na pitje vode, kajenje in filozofiranje. Medtem v Džehenemu besede izgubijo pomen, saj kot pravi Dušan Čater: »Pekel je pekel v kateremkoli jeziku«. Tam šteje doživeto in tako razmišljanje je sorodno tudi Sartru, ki pravi, da je človek le

tisto, kar v življenju naredi. Tukaj besede nosijo le težo stigmatizacije, konvencija je prazna in zreducirana le na nujno. In to, da besede izgubljajo težo in pomen, je dandanašnji še kako prisotno, saj jih ne znamo več uporabiti, ko bi jih morali, vseeno pa hlepimo po pristnem družbenem stiku.

»Živim, samo živim, je rekla Taria Seju, ko jo je vprašal, kaj dela v Berlinu. Vendar ima »živeti« kot vsaka beseda za ljudi različen pomen. Nosilci dogajanja v Noči v Evropi so mladi ljudje na pragu zrelosti, a s sabo nosijo že nekaj izkušenj in niso več čisto naivni, breme sveta se jim je počasi že nalagalo na hrbet. Čeprav se vsi veselijo Amsterdama in domnevne svobode, ki jo ponuja, bolj kot na romanje v iskanju življenjskega smisla v eni destinaciji spominjajo na novodobne nomade, ljudi, ki potujejo zaradi potovanja samega, brez nekega istega smisla, ki je vnaprej določen, ampak pravi cilj iščejo šele na popotovanju samem, torej je njihovo poslanstvo potovati in preko poti najti tisto, po čemer hrepenijo – osmišljanje v družbi, ki hiti mimo življenja samega. Zatorej se na vedno premikajočem se vlaku oni sami ustavijo in dobijo priložnost za samorefleksijo in odkrivanje sveta znotraj njih samih. Mislijo, da gre pri popotovanju skozi večno Evropo za »ekskluzivno« izkušnjo, v resnici pa to pot opravi na milijone ljudi, razlika je le v tem, kako jo doživljajo in kaj iz te izkušnje povzamejo. Noč jim da možnost, da se pripravijo na nadaljevanje in očiščeni pojdejo v svet že kot nepopisani list papirja, pa čeprav ima vsak izmed njih že svoje brazgotine.

Nasprotno so glavni liki v Džehenemu skozi življenje, ki jih je prisililo izgubiti svoj smisel (če so ga sploh kdaj imeli). In smisla ni brez identitete, saj vsak po svoje doživljajo ekstenzistično krizo, največkrat zaradi preteklosti in stigmatiziranja že pregovorno nesprejemljive, zaplonkane slovenske družbe. Prisotni so ljudje, ki tradicionalno ne spadajo v naše okolje, niso avtohtoni (barska plesalka iz Makedonije je – s Finske, bosanski priseljenci, brezposelni ljudje z drugačno kulturo) in zato v čisto banalnem smislu »ogrožajo slovensko folkloro (če v 21. stoletju sploh lahko govorimo o tem), za katero še Slovenci sami po večini ne vedo, kaj jo sploh predstavlja.

Tako so porinjeni na socialni rob, primorani sprejeti nesprejetost (če pa so že sprejeti, je to le navidezno, kot na Long Vasalu). Po večini živijo v rutini vsakdanjika, ujeti v ene in iste vzorce, iz katerih se je, kot pravi Nadja, nesmiselno reševati, bolje je z njimi živeti. Povezuje jih tiha vednost, da navsezadnje niso sami, da še nekdo tam zunaj deli podobno usodo in da se da živeti naprej, če sprejmeš samega sebe.

Skrajna primera zatavanosti se mi zdita Ivan in Dragiša, saj oba posegata v skrajnosti, da bi rešila še nekaj malo tistega, kar je ostalo od njunih nekdanih močnih in mogočnih jazov, ki se v novem okolju nikakor ne najdeta in sta ujeta. To lepo ponazorijo Ivanove besede: »Kje si, tam si«. Torej marsikdo sprejema svojo usodo, ampak res le navidezno. Zapade v monotonijo banalnega početja (navidezna kupoprodaja stanovanj), da bi sam v sebi dobil občutek pomembnosti, ki ga tako rad obuja v svojih nostalgčnih pridigah otrokoma. S tem početjem morda tudi širi svoj socialni krog in si pripisuje davno izgubljeni občutek pomembnosti (tudi v družini je izgubil patriarhalno vlogo, gospodinjstvo vodi žena). Distanciran je tudi od svojih otrok, ki predstavljata model izpraznjene mladine in se požvižgata na očetovo doživljanje sveta. Ker gre za deprivilegiranega otroka revne družine, se mi ponuja vprašanje, ali bi si tudi Nina in Nino lahko privoščila popotovanje po Evropi, ali je spet denar tisti, ki

prav tako zaznamuje posameznika in bogastvo njegovih izkušenj, prav tako pa, ali bi bila dovolj prožna in pogumna, da bi si upala kaj takega, ali bi tudi onadva ostala v okvirih, ki jih postavi družba glede na posameznikovo preteklost in socialni položaj. Družino na koncu v propad pahne splet okoliščin, grožnje navadnega »mestnega kmeta«. V zgodbi lahko preko motivike muhe spoznamo, da je na koncu, ko se rešitev več ne ponuja na dlani, človek enakovreden muhi. Drugi skrajnejš je Dragi, južnjak, poročen s Slovenko. Tipičen mačist, ki za vse slabo krivi svojo ženo in je prav tako nesposoben sprejetja okoliščin, ki ga obdajajo. Nekdaj poskočni mladeč, ki je zapeljeval umetnice, je zdaj le spremljevalec ljudi, ki jim pot predstavlja nov začetek, ekstazo, on sam pa je običal na mestu, zagrenjen od življenja in bolešno ljubosumen. Z Ivanom ga na eni strani družijo navidezna predanost v usodo, na drugi pa to, da le nekaj ukrene glede svoje situacije. Čeprav je ukrep »posilstva« družbeno in etično nesprejemljivo dejanje. Sam pa nima moči, da bi vzel usodo v svoje roke in naredil kaj konkretnega, a učinkovitega. Z mladostjo je odšel tudi njegov zagon.

Z ženske perspektive se mi zdita najzanimivejši Nadja in Taria. Prva je analogija, poosebitev zlorabljenе ženske, ki jo je življenje zavrlo. Ko se ji obeta sreča, je vedno znova razočarana, saj v mačističnem okolju, v katerem je bila vedno, ni prostora za žensko, ki lahko razmišlja s svojo glavo. Podobno tematiko obravnava tudi Kvedrova v Misteriju žene: »Vse je. Samo človek ne,« pravi o ženski, ki je pogosto zlorabljena, psihično ali fizično, a jo izkušnje utrdijo (ne joče več). Nadjo za vedno zaznamuje preteklost, je ženska na vasi, a po družinski tradiciji se je v nasprotju z veliko večino junakov s pomočjo ironije zmožna pobrati in začeti znova.

Njeno nasprotje je Taria. Ona ne prihaja iz države, ki so jo zaznamovale narodnostne napetosti, ona je tako predana životarjenju, da je to vse, kar počne. Ne zaveda se svojega jaza in česa vse je zmožna, preko droge in raznih razmerij poizkuša najti pristen stik, a ji to vedno znova spodleti. Prav tako kot Nadjo pa jo življenje izčrpa in utruji, tako da kljub ranam ne more več krvaveti, ker v sebi nima življenja.

V Džehenemu pripovedovalec v taki meri ironizira Nadjo, da se nam zdi njeno dejanje čisto upravičeno. V zgodbo jo postavi tako, da se lahko upre, ne more pa popolnoma in čisto na novo zaživeti ter se v nobenem okolju ne izogniti nasilju, čeprav ona sama ceni tradicijo okolja, v katerem je. Tariaino življenje pripovedovalec predstavi na hitro, povzame skoraj celotno njeno življenje v nekaj stavkih in tako prikaže, kako dvolična je pravzaprav, zdi se, da je živela tja v en dan, ponavljala doživetja in se bala neznanega, manjkalo ji je človeške topline, ki pa se je po eni strani tudi na vse kriplje brani z vračanjem v stare vedenjske vzorce.

Pisateljica sta v obeh knjigah izkazala, da s svojim minimalističnim slogom znata prikazati večplastnost življenja. Čatrova izobrazba na področju sociologije mu omogoča vpogled v globine človeške zavesti, Polona Glavan pa kot komparativistka uporabi jezik kot sredstvo za polno doživljanje zgodbe. Tako Čater kot Glavanova sta znana tudi po svojih drugih, oblikovno sodobnih delih. Čater po Flash Royalu, Imitaciji, Resničnih umorih, Glavanova pa po Gverilcih.

Naj sklenem torej z mislijo, povzeto po Sartru : »Pekel so ljudje okoli nas.« Okolje in družba nas na poti res zaznamujeta, a le ko se rešimo pekla, ki je v nas samih, smo res močno svobodni in indentificirani.